

УДК 373.5.035.461: 37.018.3

Л. В. Канишевська, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ

Розглядається одна з педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл — інтернатів — організація соціально-культурної діяльності з формування соціального досвіду.

Ключові слова: педагогічні умови, соціальна зрілість, соціально-культурна діяльність, старшокласники шкіл-інтернатів, соціальний досвід.

Проблема виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів останнім часом набуває особливої актуальності, оскільки найважливішими завданнями виховання учнів шкіл-інтернатів є: створення умов, які б забезпечили їм повноцінну участь у всіх сферах соціальних відносин; формування в учнів соціальних навичок; допомога вихованцям в особистісному та професійному самовизначенні; підготовка їх до самостійного життя у сучасному відкритому суспільстві. Результати аналізу практики виховної роботи з виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів підтверджують, що цьому аспекту у школах-інтернатах не надається належна увага, оскільки відсутня системність у цьому напрямку роботи, переважають вербальні методи і форми виховання, і, виникають ряд істотних суперечностей: між об'єктивно потребою сучасного суспільства у вихованні соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів та недостатньою розробленістю науково-методичних основ діяльності педагогів шкіл-інтернатів з надання їм допомоги у вибудовуванні власної життєвої траєкторії; між вимогами розробленості теоретичних та методичних аспектів процесу виховання соціальної зрілості у старшокласників шкіл-інтернатів у позааурочній діяльності й можливістю їх реалізації; між потенціалом позааурочної діяльності щодо можливостей виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів та його низькою реалізацією в практиці зазначених установ; між прагненням старшокласників шкіл-інтернатів до соціальної ре-

алізації та їх недостатніми можливостями щодо використання індивідуального соціального досвіду.

Ці суперечності негативно позначаються на формуванні соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів. З їх усуненням пов'язана можливість ефективного розвитку досліджуваного феномену.

Проблема соціальної зрілості знайшла відображення в працях філософів (І. Бичко, О. Бондаренко, А. Кавалерова, М. Лукашевич, О. Панченко, Л. Шпак та ін.); психологів (І. Бех, О. Бохонков, О. Кононко, Н. Чайкіна та ін.); педагогів (Ю. Долинний, Л. Зданевич, О. Кочерга, В. Радул, С. Харченко та ін.).

Однак, незважаючи на широке відображення проблеми в спеціальній літературі, такий її аспект як виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності, не знайшов широкого висвітлення.

Мета статті — розкрити одну з педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів — організацію соціально-культурної діяльності старшокласників шкіл-інтернатів з формування соціального досвіду.

Змістом соціально-культурної діяльності виступає інтелектуальний, емоційний і досвід «поведінки» особистості, який визначає вибір тих чи інших видів діяльності. Чим ширший діапазон вибору, тим більше особистість залучена до реальних життєвих процесів, тим швидше скорочується дистанція між «загальнолюдськими уроками життя» і «власним досвідом» (прожитим і пережитим самостійно).

Отже, досвід виступає як результат, висновок з усіх обставин життя, він не є пасивним накопиченням, а активно впливає на обставини власного життя й на зовнішні обставини.

Соціальна діяльність може бути непомітною, але вона все одно залишається соціально значущою. Ця діяльність може здійснюватись один на один з книгою, у мріях, у розмовах і зізнаннях.

Вступаючи у взаємодію з середовищем, особистість має реалізувати й проявити себе як суб'єкт життєдіяльності, оскільки саме в цьому процесі здійснюється самоствердження особистості, формування та прояв нових якостей і характеристик [6, с. 15].

В соціально-культурній діяльності, задіяні сутнісні сили людини, її інтелект, емоції, воля, духовність, створюються пе-

редумови не лише для формування здатності до творчості, а й до її активного прояву, тобто відбувається збагачення соціального досвіду людини.

Соціальний досвід — це завжди результат дій дитини, активної взаємодії з навколишнім світом. Оволодіти соціальним досвідом — означає не просто засвоїти суму відомостей, знань, навичок, зразків, а й володіти тим засобом діяльності та спілкування, результатом якого вона є [3, с. 270].

Механізмами набуття дитиною соціального досвіду є: процес різнобічної діяльності, завдяки якій здійснюється вагомий фонд соціальної інформації, вмінь та навичок; процес спілкування з людьми різного віку, в різних соціальних групах, через розширення системи соціальних зв'язків та відносин, засвоєння соціальних символів, настанов, цінностей; процес виконання різних соціальних ролей, засвоюючи відповідні моделі соціальної поведінки [3, с. 269].

Отже, першою складовою механізму засвоєння соціального досвіду дитини є саме діяльність, яка становить і засіб, і умову, і форму вираження культурно-історичного відтворення соціального досвіду, але не є чимось зовнішнім стосовно внутрішньої структури особистості [3, с. 270].

Психологи Л. Божович [1], Л. Виготський [2] визначили сутність провідних видів діяльності та психологічних новоутворень стосовно основних вікових періодів дитинства. Для старшокласників характерним є значне розширення сфери діяльності, якісна зміна її характеру, видів, форм.

Це: навчально-пізнавальна, трудова, ціннісно-орієнтаційна, художньо-естетична, комунікативна, ігрова, екологічна, спортивна, туристсько-краєзнавча, громадсько-суспільна діяльність та ін.

В основу організації соціально-культурної діяльності старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів покладалися наступні правила:

1. Добиватися усвідомлення вихованцями мети наступної соціально-культурної діяльності, її внутрішнього прийняття.

2. Дотримуватися структури діяльності: спочатку пояснити учням її мету і порядок виконання; потім організувати виконання (забезпечити необхідний інструментарій, створити необхідні умови) предметних дій; стимулювати цей процес; здійснити ко-

нтроль та самоконтроль його перебігу та одержаних результатів; провести аналіз та рефлексію (самоаналіз).

3. Налагоджена соціально-культурна діяльність має бути достатньо довготривалою, стабільною та одноманітною, аби закладені в ній стосунки стали звичними, і в той же час мінливою, різноманітною та розвиваючою, аби підтримати інтерес вихованців до життя дорослого суспільства.

4. Соціально-культурна діяльність повинна бути доступною для всіх учнів, аби заняття нею приносило задоволення, і, в той же час, вона має характеризуватися зростанням труднощів, аби її рівень наближався до рівня «справжнього» дорослого життя.

5. Соціально-культурна діяльність учня повинна мати яскраві, привабливі форми, і, в той же час, має поступово розвиватися — від гри до суспільно корисних справ; вона повинна бути добровільною; забезпечувати здійснення діяльності учнями на позитивному емоційно-чуттєвому фоні.

6. Груповий, колективний характер соціально-культурної діяльності сприятиме набуванню вихованцями вмінь спільної діяльності, співпраці, які притаманні дорослому життю, але не менш важливими щодо прояву індивідуальних можливостей є забезпечення простору, що дає потужні стимули для участі школярів.

7. До організації соціально-культурної діяльності повинні бути залучені самі учні, причому з часом все більш широко та більш напружено, це забезпечить їм накопичення необхідного організаційного досвіду. Організаційна робота має приносити їм задоволення, і вони не повинні втомлюватися від неї.

Організовуючи соціально-культурну діяльність вихованців, ми враховували, що діяльність та відносини, що складаються в процесі її виконання позитивно впливають на особистість у тому випадку, якщо цей вплив приймається нею і проникає у її потребово-мотиваційну сферу. У свою чергу, це відбувається лише за умови, якщо включення у соціально-культурну діяльність та спілкування сприяє тією чи іншою мірою задоволенню певних особистісних потреб, інтересів та запитів самого учасника діяльності.

Включаючись у соціально-культурну діяльність, старшокласники школи-інтернату не тільки потрапляли у певну систему су-

спільних відносин, а й самі брали участь у продукуванні таких відносин. Таким чином, старшокласник школи-інтернату проходить своєрідну статусно-рольову школу: у нього з'являлася можливість почергово побувати у ролі ведучого, відомого, виконавця, керівника, лідера та ін.

Виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів неможливе без почуття відповідальності, здатності до активної участі у житті колективу, ефективного використання своїх знань та вмінь, без вміння приймати відповідальні рішення. Основа цих рішень закріплюється у процесі практичної діяльності відповідного спрямування. Як один із напрямків реалізації означених завдань може бути визначена участь у самоврядуванні, яке має суттєвий потенціал у вихованні соціальної зрілості.

Учнівське самоврядування дає можливість учню: набути досвіду управлінської діяльності; розкрити та реалізувати організаторські і творчі здібності учнів; відчувати свою зацікавленість та причетність щодо вирішення проблем школи — інтернату.

Практичною школою демократії стало учнівське самоврядування Володимир — Волинської спеціалізованої загальноосвітньої школи — інтернату I — III ступеня для дітей — сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з поглибленим вивченням предметів спортивного та суспільно — гуманітарного профілів. Керівним органом учнівського самоврядування є шкільний Парламент, у який входять голови дитячих об'єднань, гуртків та старости класів. Роботу дитячого самоврядування в дитячих об'єднаннях координують педагоги — організатори. Так, вихованці брали активну участь у діловій грі «Вибори Голови Парламенту», серйозно віднеслись до розробки передвиборних програм претендента на посаду Голови Парламенту. Цей захід мав на меті не тільки сприяти системі шкільного самоврядування, а й ознайомити учнів з демократичними процедурами. При Парламенті існують 6 міністерств і Суд Честі. Голова Парламенту узгоджує свою діяльність з адміністрацією школи — інтернату. Кожного тижня в школі-інтернаті проходить засідання Парламенту, а раз на місяць кожний міністр звітує про роботу міністерства. Всі дії Парламенту висвітлюються в «Парламентському віснику» та шкільній газеті «Ве-Вешкін», яка виходить в школі-інтернаті вже впродовж п'яти років. Така організація учнівського самовряду-

вання сприяє виробленню в учнів почуття господаря школи, класу, уміння співпрацювати на принципах рівності, демократизму; стимулює школярів до соціальної творчості.

Важливого значення для підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до самостійного життя мають вміння розраховувати сімейний бюджет, розумно витратити гроші, вибирати якісні речі і продукти, ремонтувати, прасувати одяг, ремонтувати житлове приміщення. Цьому сприяла реалізація програми «Виховуємо соціально зрілу особистість», модуль «Я — майбутній сім'янин», теми: «Сімейна економіка», «Сімейне господарювання» [5, с. 130-132].

Так, з теми «Сімейна економіка» із старшокласниками експериментальних шкіл-інтернатів проводилися наступні заняття: «Розподіл грошей на покупки. Споживацький кошик українця», «Витрати першочергові та другорядні», «Складання кошторису сім'ї на тиждень, місяць», «Уроки економії. Де товари дешевше? Що краще купувати: дешевий та неякісний товар або якісний, але дорогий», екскурсії на ринок, у крамницю, у супермаркет.

Наприклад, заняття «Розподіл грошей на покупки. Споживацький кошик українця», що мало на меті дати старшокласникам шкіл-інтернатів уявлення про бюджет сім'ї, сформувати необхідні економічні навички.

На початку заняття старшокласників було розподілено на групи по чотири учня. Їм було запропоновано скласти перелік необхідних продуктів та санітарно-гігієнічних засобів, які вони мають закупити для себе на місяць, а також підрахувати, скільки грошей їм буде необхідно на придбання цих товарів. Потім старшокласників було ознайомлено із споживацьким кошиком українця та запропоновано розрахувати, скільки грошей знадобиться для покупки продуктів харчування та санітарно — гігієнічних засобів. У результаті старшокласники підраховали кількість продуктів харчування на місяць на одну людину та їх вартість.

Потім також було підраховано кількість продуктів та їх місячна вартість для всієї сім'ї. Наприкінці заняття підводилися підсумки, обговорювалися можливі варіанти варіювання споживацького кошику та грошових витрат.

З метою навчання старшокласників планувати сімейний бюджет, сформувати в них необхідні економічні навички було прове-

дено заняття «Витрати першочергові та другорядні». Проводячи дане заняття, увагу учнів було звернено не те, що бюджет сім'ї складається з першочергових та другорядних витрат. До першочергових витрат відносяться: сплата за житло та комунальні послуги, сплата за телефон, придбання квитка для проїзду у міському транспорті, покупка продуктів харчування, санітарно-гігієнічних засобів по догляду за собою, житлом, одягом. Виходячи із розрахунку, що середньомісячна заробітна плата на одну людину становить 1500 грн., підрахувати, скільки грошей залишиться на придбання одягу, взуття, відвідання театру, кінотеатру, розваги. Старшокласникам було роздано розрахункові листи, де було наведено ціни за: сплату за однокімнатну квартиру, сплату за телефон, сплату за електроенергію, квиток для проїзду на два види транспорту, санітарно — гігієнічні засоби.

Тема «Сімейне господарювання» передбачала: ознайомлення учнів з технологією приготування їжі, якістю продуктів харчування; правилами прання одягу та прибирання приміщень; прийомами та засобами ремонту та прасування одягу; способами ремонту житлових приміщень. З даної теми було проведені наступні практичні заняття: «Велике прання» або як продовжити строк користування одягом», «Як поновити та відремонтувати одяг», «Ремонт житлового приміщення», «Меню на тиждень», «Приготування страв», «Сервірування святкового столу».

Даний цикл занять сприяв формуванню економічного мислення старшокласників шкіл-інтернатів, набуттю ними вмінь: розраховувати сімейний бюджет, розумно витратити гроші, вибирати якісні речі та продукти; ознайомили з технологією приготування їжі, якістю продуктів харчування; правилами прання одягу, прийомами та засобами ремонту та прасування одягу, способами ремонту житлових приміщень.

У процесі дослідно — експериментальної роботи широко використовувався потенціал шкільних клубів.

Основними формами діяльності шкільного клубу були: вікторини, конференції, журнали, диспути, дискусії, ситуаційно-рольові, імітаційні ігри, інтелектуальні ігри, шоу-програми, літературно-музичні композиції, змагання, індивідуальні творчі роботи, усні журнали, захист проектів та ін.

Як свідчать результати дослідження, клубна робота дозволила зробити життя старшокласників захоплюючим, цікавим, різнобічним. Участь старшокласників шкіл-інтернатів у роботі клубів сприяла розширенню їхнього кругозору, формуванню ліdersьких якостей.

Як підтверджує досвід, успіх роботи шкільних клубів в експериментальних школах-інтернатах можна пояснити створенням та виконанням наступних умов: беззастережного визнання педагогом права дитини бути суб'єктом освітнього процесу, його рівноправним учасником, добровільним і зацікавленим співробітником, однодумцем, суб'єктом власної активності; постійна увага до діяльності шкільного клубу органів шкільного; самоврядування, забезпечення повсякденного керівництва й контролю за діяльністю клубу та його підрозділів; взаємодія шкільного клубу з іншими об'єднаннями за інтересами: гуртками різної спрямованості, спортивними секціями та ін.; кваліфікована та дієва допомога педагогів-консультантів Раді клубу та її підрозділам.

У процесі організації соціально-культурної діяльності старшокласників шкіл-інтернатів широко використовувалась проектна діяльність. Основне завдання проектної діяльності — озброєння учнів інструментарієм для вирішення проблеми, для пошуку шляхів її розв'язання та досліджень у життєвих ситуаціях.

Участь старшокласників шкіл-інтернатів у проектно-організаторській діяльності дозволило змінити патерналістську позицію вихованців, сприяло набуттю ними вмінь будувати свої стосунки з оточуючими людьми, самостійно проектувати майбутнє життя, адаптуватися до мінливого світу, розвивати здатність до самонавчання, вдосконалення своїх знань та досвіду.

Запровадження соціально-культурної діяльності у позаурочну практику надавало особистості право вибору мети та способу реалізації соціально-культурної діяльності, «раціоналізації» поведінки, гуманізації соціально-освітнього середовища, розумінню учнями її соціальної значущості; планування вихованцями діяльності, обговорення різних варіантів участі, у поєднанні із самоконтролем та оцінкою. Багатоманітність та взаємодоповнення одного виду діяльності іншим сприяло збагаченню внутрішнього світу старшокласників шкіл-інтернатів, формуванню соціального досвіду спілкування та відносин.

Проблема виховання соціальної зрілості старшокласників потребує подальшого й різнопланового дослідження, зокрема, підвищення ефективності післядипломної освіти педагогів шкіл-інтернатів з проблеми виховання соціальної зрілості у старшокласників.

Література:

1. Божович Л. И. Личность ее формирование в детском возрасте/Л. И. Божович. — М., 1968. — 464 с.
2. Выготский Л. С. Педология подростка. Собр. соч.: в 6-ти т./Л. С. Выготский. — М. — Т.4. — 1983. — 432 с.
3. Голованова Н. Ф. Общая педагогика: учеб. пособие для вузов/Н. Ф. Голованова. — СПб.: Речь, 2005. — 317 с.
4. Канішевська Л. В. Теоретико-методологічні засади виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, у позаурочній діяльності/Л. В. Канішевська. — К.: «Стилос», 2001. — 342 с.
5. Канішевська Л. В. Виховуємо соціально зрілу особистість (Науково-методичний посібник для педагогів інтернатних закладів)/Л. В. Канішевська. — Київ, Інститут проблем виховання АПН України, 2009. — 158 с.
6. Лесохина Л. Н. К обществу образованных людей/Л. Н. Лесохина. — СПб., 1998. — 95 с.

Рассматривается одна из педагогических условий воспитания социальной зрелости старшеклассников школ-интернатов — организация социально-культурной деятельности по формированию социального опыта.

Ключевые слова: педагогические условия, социальная зрелость, социально-культурная деятельность, старшеклассники школ-интернатов, социальный опыт.

The article deals with one of the pedagogical conditions for educating socially mature senior pupils at comprehensive boarding schools — organization of social and cultural activities to form social experience.

Keywords: pedagogical conditions, social maturing, social and cultural activities, social experience, a boarding school.